

הגנה מן הצדק
להישיר מבט
על יסוריו של עיתונאי
התחקירים בערב יום
הכיפורים

הליך מזוור
כתם בל יימחה
השופט בדימוס יעקב טירקל
בהתבטאות חריפה נגד חזרתו
של אריה דרעי לכנסת

קריאה שניה
פגע וחטף
ועדת חוקה חוק ומשפט אישרה לקריאה
שניה ושלישית הצעת חוק להחמרה
בעונשם של מעורבים בתאונות 'פגע וברח'

מי יחיה ומי ימות

משפטם של רוצחי משפחת פוגל מאיתמר העלה לדיון מחודש את נושא עונש המוות בישראל. המצדדים טוענים כי מדובר בתגובה מוסרית ומרתיעה מן המעלה הראשונה, אך משפטנים וקרימינולוגים בכירים חוששים מיצרי נקמה ומטעויות שלא ניתנות לתיקון. אז איך זה שדווקא בדמוקרטיה הגדולה בעולם - ארה"ב - מונהג עונש מוות? פרופ' בועז סג"ר: להערכת החוק האמריקני עדיין פועל ממניעים של גזענות

טל רוזנר

בגור דינו של הכיס עוואד, אחד משני רוצחיהם של בני משפחת פוגל באיתמר, שבו נגזרו עליו מאה ושלושים שנות מאסר במצטבר, הופיעה התייחסות בלתי שגרתית של השופטים לעונש חלופי שעמד בפניהם: מוקרה זה מציג בפני כל הרוב פיתוי רב להזיק לעונש שכותן בגין מעשה שכמעט לא ניתן להעלות על הדעת חמור בשומרו. "אין זה ראייה כלל ויקר כי עונש מוות הוא התשובה מתוך ידיעה כמעט ברורה כי יש סיכוי רב שיהרגו אגב ביצוע האולטימטיבית לכל מעשה זוועה... אנשים שבאים לפגוע מתוך ידיעה כמעט ברורה כי יש סיכוי רב שיהרגו אגב ביצוע הפעולה או מתאבדים - אין להם אפשרות וזלת להימנע אגב ביצוע משימתם הנפשעת - אלמנט ההרתעה שבעונש המוות לא יהיה אפקטיבי לגביהם".

התביעה במשפטם של הרוצחים אמנם לא ביקשה להשית עליהם עונש מוות, אולם דברים אלה של בית המשפט הצבאי נאמרו על רקע הקריאות שנשמעו באחרונה וליפון במקרה המוזעזע של רצח הורים וילדיהם הפעוטים אין להסתפק בכלי הענישה הרגיל, והיינו מאסר ממושך. בין המצדדים בצעד ההריג היה אלוף פיקוד המרכז, אבי מוזרי, שהפגיע כשאמר בראיון לגלי צה"ל: "באירוע המדובר היה נכון אם התביעה הצבאית היתה דורשת עונש מוות למבצעים". גם אליהו בן ישי, אחיה של רותי פוגל, פרסם מכתב ובו ביקש מן השופטים להתברר את חומרת המעשה והזעזוע ממנו באמצעות שימוש בעונש חריג: "היום ניתנת רשות, וכות חובב על שופטי בית הדין הצבאי לדון את אותו יצור שפל ונאלץ להחזיר את קומת העם המרוסקת ולקיימות ואיתנות. היום אנו דורשים ממערכת המשפט שגור דינו של המחבל יהיה רם וברור - גור דין מוות". סוגיית עונש המוות עולה מדי כמה שנים לדיון בשיח הציבורי בישראל, במיוחד לאחר מקרים קשים וחמורים המצייתים את אש הוויכוח סביבה. הפעם האחרונה שעלה הנושא לכתורות הייתה בעת משפטם של ארבעת חברי חולית סילוואן, שהורשעו ברציחתם של שלושים וחמישה בני אדם בפגייעים

צדק - משפט, דין והלכה
הדסק המשפטי של 'מקור ראשון'
עורך ראשי: יהודה יפרח
עורכי משנה: גיל ברינגר • טל רוזנר
עריכה: עידו פכטר • ישי פלג
מערכת: צבי פיין • עדו רכניץ • עקיבא בימון
מפקים: דב קסלמן • אסף גולן
גרפיקה: יעל תנעמי
תלגובות: mishpati@makorishon.co.il

שונים, ובהם הפגיעו בקפה מומנט והפגיעו באוניברסיטה העברית בירושלים בשנת 2002. חלק ממשפחות ההרוגים נאבקו אז להטלת עונש מוות על המחבלים, אולם בסופו של יום גור עליהם בית המשפט המחוזי בירושלים עונשי מאסר ממושכים שהגיעו עד לשלושים וחמישה מאסרי עולם. מתנגדי עונש המוות טוענים כי בבסיסו עומד יצר הנקמה, ומצביעים על הנוקמים הרבים העלולים לנבוע מן השימוש בו אל מול התועלת המוטלת בספק ואשר הלגיטימיות שלה מפוקפקת. תומכי, מנגד, מבטלים את הטענות בדבר יצר הנקם ומדגישים כי שיקולים אחרים, כגון מוסר, צדק והרתעה, מנחים אותם. האם אכן ישנו מקום לעונש מוות במדינת ישראל? האם יכולה מדינה להמשיך ולהתחרר בתואר 'דמוקרטיה' בשעה ששופטיה מוצאים להורג? האם השתות בכלא, ממושכת ככל שתהא, מהווה מענה מספק לאכזריות בלתי נתפסת?

נקמה או מוסר
"מהו המסר שאנו מבקשים למסור באמצעות עונש מוות?", תורה עורכת הדין ד"ר חגית לרנאר, סגנית הסגנית הציבורית הראשית. "אם קדושת החיים היא המסר - כיצד ייתכן שהמדינה בעצמה רוצת אנשים? מדינה שרוצחת אדם כדי למסור מסר של קדושת החיים דומה להורים שמרביצים לילד כדי ללמדו שאסור להרביץ. עונש מוות הוא הדבר המתוכנן, הקר והמוחשב ביותר שיש. החברה צריכה להימנע מכל עונש מוות באשר הוא. כמוכב, אין זה אומר שיש לשחרר בהשלת פרחים אדם שפשע, אך האפשרות לכלוא אנשים לכל חייהם היא תגובה חברתית נוקשה מאוד, ואם רוצים באמת לדבר על קדושת החיים צריך להימנע מהיגררות אחר היצר שרוצה לבטל חיים אחרים", היא פוסקת בנחרצות. גם עורכת הדין לילה מרגלית מהאגודה לזכויות האזרח סבורה שעונש המוות אינו אלא רצח שאין להצדיקו: "ההליך השיפוטי שבמסגרתו אנו מענישים אדם אמור לשקף את הערכים שלהם אנו מחויבים בתור חברה. משפט שבו אדם עומד לדון ונשפט על רצח אמור להיות פעולה של עשיית צדק, שמבהירה כי המעשה הוא אסור", היא אומרת. "אין ספק שמי שמבצע מעשים חמורים חייב להיענש במלוא חומרת הדין וחייבים לנקוט נגדו צעדי ענישה משמעותיים. אבל בסופו של דבר, חברה שבה מיושם עונש מוות מפסידה יותר משהיא מרוויחה. תחושת הרצון לגמול מובנת, אבל האם זו המטרה של מערכת אכיפת החוק?", היא שואלת.

אבל חברת הנכנסת ציפי חוטובלי (ליכוד) משוכנעת שעונש מוות הוא התשובה הראייה. היא דוחה את הטענות בדבר היצר האנושי העומד בבסיס התמיכה בעונש הזה: "אני לא רואה בה נקמה, ואני לא רואה בנקמה ערך", היא מצהירה. "בסופו של דבר, אי אפשר לדבר על נקמה כשהצער כה עמוק. עונש מוות

לא ירפא את הפצעים ולא ישיב הרוגים". באחרונה הגישה חוטובלי, עם כמה חברי כנסת נוספים, הצעת חוק שלפיה יוטל עונש מוות על מי שביצע רצח על רקע לאומני. "יש מניעה ציבורית להעביר דבר כזה, אך יש דברים שצריך לומר בהם את האמת. אם יש אמת חדה וברורה והו הדבר המוסרי והנכון, צריך לומר אותו. כשאנשים נרצחים על קידוש השם בגלל היותם יהודים, בגלל סיבה שקשורה בחינוך כאן, בארץ, זהו מאבק לאומי", היא מסבירה. "כל רצח שנובע ממניעים לאומיים, רצח בידי טרוריסטים כלפי חפים מפשע, הוא רצח שבבסיסו הוא חלק מהמאבק הלאומי במדינת ישראל. לא ייתכן שאנשים שרצחו תינוקות ונשים על רקע לאומני ישובו בכלא הישראלי בתנאים נוחים וגם יועמדו בסוף לשחרור בעסקה. יש משהו לא סופי גם בעונש מאסר עולם. מצד הצדק, מבחינה יהודית וגם מבחינת ההרתעה הלאומית, מי שנשלל חיים באופן כה קר, דינו מוות".

שחרורם האפשרי של רוצחים במסגרת עסקות עתידיות שגור בפי התומכים בהטלת עונש המוות. כך למשל טוען רון קרמן, שבתו של נרצחה בפגיעו התופת בקו 37 בחיפה במרס 2003, תוך שהוא מדגיש כי אינו מבקש נקמה: "אני יודע שעונש מוות לא ירתיע מתאבדים, אך הוא יפתור את בעיית שחרור המחבלים, ויכול להיות שאמא שתדע כי אם היא שולחת את בנה אין סיכוי שחזור אליה, אולי זה ימנע ממנה לעודד אותו להיות טרוריסט. עונש מוות גם אמור להרתיע. אם זה ירתיע אפילו מחבל אחד מתוך מאה או אפילו מתוך אלף, זה כבר שווה".

לרנאר דוחה את הדברים: "אם יש רצון למנוע שחרור מחבלים בעתיד, הרי שזה כבר נוגע לתחום אחר. הוויכוח במקרה כזה הוא עם המדינה, שבוחרת לשחרר טרוריסטים במסגרת אינטרסים אחרים. אבל זו בעיה פוליטית, לא ערכית. זה כבר חורג משאלות מקצועיות והופך לעניין פוליטי ולוויכוח עם המדינה לגבי החלטה עתידית".

אין מחקר תומך
"לדעתי, גם אם חושבים שעונש המוות הוא גמולו הראוי של הרוצח, עדיין, נוכח האפשרות הנוראית של טעות; נוכח העובדה שזהו עונש בלתי הפיך ובלתי ניתן לתיקון; ונוכח המאפיינים המיוחדים והברבריות של העונש הזה, עדיף להימנע מענישה ברמת הגמול. מדובר בעונש אכזרי מאוד ואכזרי מדי", קובע פרופסור בועז סג"ר, ראש החטיבה למשפט פלילי ולקרימינולוגיה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן, ומציין כי שיקולי ההרתעה מעוררים קושי 'מחקרים שנעשו בעולם אינם תומכים במסקנה שעונש המוות תורם להרתעת רוצחים. מדינות בארה"ב שמבצעות עונש מוות לא השיגו ירידה בשיעורי הרצח. מדינות שביטלו את העונש אינן סובלות מעלייה בשיעורי הרצח". עוד הוא מדגיש

כי "יש, כמוכב, להשוות זאת לחלופה המקובלת - מאסר עולם, ולא לשחרורו של הרוצח ללא עונש". "אי אפשר לפסול את האפשרות שיש אנשים בודדים שעונש כזה ירתיע אותם", מוסיף הקרימינולוג פרופסור לסלי סבה, "אך בסופו של דבר לא הוכח שיש פחות רציחות כשיש עונש מוות ובכל מקרה, המחיר הוא גבוה מדי".

יתרה מכך, אם שיקולי ההרתעה עומדים בבסיסו של הרצון להחיל עונש מוות בישראל, כמו שיקולי המוסר והצדק, יהיו שיתו מדוע לא יוסיפו להשימת הגידונים גם אב שרצח את ילדיו, בן שרצח את הוריו ואיש שרצח את בת זוגו. האם יש מקום להבחין בין רצח לרצח?

התלום ומתרחבים. אלה דברים שיש להם דינמיקה משלהם ולא יסתיימו רק באדם הספציפי שביצע מעשה נורא. יש משהו בענישה המוגזמת שמקוה את חושי החברה כולה. ברגע שהחברה מתרגלת לרעיון של הוצאת אנשים להורג, היא אחת ויחיד. טרור כלפי ילדים - ברגע שנקבל את העקרון הזה (שמעשה כזה מצדיק עונש מוות - ט.ו.) השואה לא תהיה, לצערנו הרב, מקרה אחד ויחיד".

התלוי היחיד
אייכמן אכן היה נותר המקרה היחיד של הוצאת אדם להורג במדינת ישראל. בשנת 1962 נידון למוות אדולף אייכמן, מבכירי המנגנון הנאצי, בתום משפט מחוזי בירושלים, ובהתאם לחוק לעשיית דין בנאצים ובעוריהם. הוא הוצא להורג בלייח, גופתו נשרפה ואפרו פוזר מחוץ למים הטרטוריאליים של מדינת ישראל. התובע שביקש את עונש המוות בשם מדינת ישראל היה גרעון האונזר, היועץ המשפטי לממשלה דאז.

"זה היה ממש פרדוקס", מספרת בתו של האונזר, עורכת הדין תמר רווח, "כיוון שאבי היה ליברל אמתי והתנגד נחרצות לעונש המוות. הוא תמיד הסביר לנו את התנגדותו לכך וגדלנו לאור התפיסה שאיש אינו רשאי ליטול חיוו של אדם. ודווקא בקדנציה שלו עלה בידו לבקש את עונש המוות היחיד שחוטל

רצח בידי טרוריסטים, כלפי חפים מפשע, הוא רצח שבבסיסו הוא חלק מהמאבק הלאומי במדינת ישראל. לא ייתכן שאנשים שרצחו תינוקות ונשים על רקע לאומני ישובו בכלא הישראלי בתנאים נוחים וגם יועמדו בסוף לשחרור בעסקה. יש משהו לא סופי גם בעונש מאסר עולם

נגזר בעיקר על שחורים שרצחו לבנים פועלת לביטולו של עונש זה, אולם מבחינה חברתית ופסיכולוגית, ייתכן מאוד שהו ההסבר לכך שעונש המוות עדיין מיושם באופן שכיח בדמוקרטיה באמריקה. לדעתה, ההתייחסות לעונש המוות במשפט ובחברה באמריקה מושפעת מאוד מכך שהלבנים, שהם הרוב, רואים בעונש המוות עונש המוטל על שחורים עניים ומגן על הלבנים האמידים מפניהם. עם כל ההתקדמות בכיוון השוויון שחלה באפיקים הרשמיים ובחקיקה, עדיין קיימות בציבור האמריקני תפיסות גזעניות. ייתכן שהמחשבה על הזכות לחיים של נאשם שחור אינה כמחשבה על הזכות לחיים של אדם לבן. ייתכן שהאפשרות הנוראית של טעות של מדאיגה פחות על רקע התפיסה הגזענית משה: הרי הסיכון של טעות אינו מוטל 'עלינו', אלא 'עליהם'. כך אפשר להסביר גם את ההוצאות להורג של מי שהיו קטינים בזמן ביצוע העבירות ושל נאשמים הלוקים בשכלם".

רק ארצות הברית עודנה עושה שימוש בעונש הקשה תחת משטר דמוקרטי, אך העובדה הזו אינה מטרידה את חוטבלי. זו מדינה מרכזית וחשובה, והעובדה שקיים במדינה כזו עונש מוות איננה עניין שולי", היא אומרת. "הפרספקטיבה שלי איננה האיחוד האירופי כי בחסות האירופים התבצע רצח עם של ששה מיליון יהודים. אני מסתכלת על תפיסת המוסר שלי וגם אם לא היה נהוג עונש מוות בארצות הברית והיינו היחידים שנוהגים כך – מבחינתי, זה בסדר, וזה בסדר גמור גם לפי המוסר היהודי".

החשש לטעות

טענה נוספת מתייחסת לדיני הראיות המקלים בדיון הפלילי, שעשויים לגרום להרשעתם של חפים מפשע. הנתונים בארצות הברית ממחישים את הבעיה: "כיום, בעקבות המחקרים החדשים, שחלקם מבוססים על השוואות דריא-איי בין דגימות מזוהות הפשע לבין דגימות מגופם של אסירים הזועקים לחפותם, אין עוד ספק שקיימת תופעה משמעותית של הרשעת חפים מפשע", אומר פרופסור סג'ורו. בארצות הברית פועל בשנים האחרונות מיום הפות שבמוסגרתו כבר זוכו על בסיס בדיקות דריא-איי 273 אסירים ונידונים למוות שהורשעו בעבירות החמורות ביותר – רצח ואונס, ונידונו לעונשים הקשים ביותר – מוות ומאסר עולם. ישנם מיומים דומים נוספים – בארצות הברית ובמדינות אחרות – שבהם נחשפו הרשעות שווא נוספות. מהסיבה הזו נמחק עונש המוות מספר חוקיה של מדינת אילינוי, למשל.

החשש מטעות שתעלה בחייו של אדם אשר הורשע על לא עוול בכפו משמש את מתנגדי העונש, הסבורים כי אין לו מקום במערכת אנושית המועדת לטעויות בלתי נמנעות: "אין שום מערכת משפט שחסונה מפני טעויות", מוזיירה עורכת הדיון לילה מרגלית. "כולנו לקצוע ממצאים היא מוגבלת. אין דבר יותר בלתי הפיך מנשילת חיים והניסיון המר בארצות הברית מעיד שגם מערכת ששואפת לצדק לא יכולה להיות חפה ממשגים".

שיקול נוסף שצריך להישקל בסוגיה הוא אינטרס ההגנה להצטרף. במציאות שבה רוצחים על רקע לאומני עשויים להשתחרר במסגרת עסקת חילופי שבויים עתידית השיקול הזה מקבל משנה משמעות.

היה זה השופט אורי שטרומן שהתבטא פעם ואמר שבמקרים שהוא נדרש לדון בעניינו של פושע שבגללו אנשים אינם ישנים בלילה הוא היה נוטה להחמיר. התבחין הזה עשוי להשליך על הדיון בעונש המוות. בסדרת הרצאות שנשא הפסיכולוג ד"ר ברוך כהנא בישובים, הוא הצביע על תופעה שבה ילדים ואף מבוגרים רבים בישובי יו"ש סובלים מחידות לילה ומקשי שינה בעקבות אירועים דוגמת רצח משפחת פוגל. המצדדים בעונש המוות טוענים שהידיעה שרוצחים למסוגלים לבצע פשעים מסדר גודל שכוה לא יתקיימו עוד במשפחת האדם היא אינטרס ראשון במעלה של שמירה על שלום הציבור.

כך או כך, הסבירות שיוטל עונש מוות בישראל נמוכה ביותר. ייתכן שהחשיבות טמונה בעצם רימוז של הדיון בנושא, שכן בו מגולם הערך היסודי שעליו מושתתת החברה האנושית – קדושת חיי האדם: המחיר הכבד שישולם על נשילתם והקושי להתעלם מזעקת דמי הנרצח העולה מן האדמה. ■

צילום: מרים צחי

יש צורך לקיים דיון ציבורי ומשפטי בסוגיה. עו"ד תמר רווח

צילום: מרים צחי

מי שנמל חיים באופן בה קר, דינו מוות. ח"כ ציפי חוטובלי

תמר רווח זוכרת את הרגע שהודיעו לאביה על ביצוע גזר הדין: "הוא אמר לנו בבית סוּף סוף נעשה צדק. 'במדיה מסוימת', הוא אמר". רווח חושבת גם היא כי לא היה מנוס מההיגיון של אייכמן: "הפשע שבו אנו מדברים נבל, באמת, מכל מעשה פשע רגיל, מאחר שהמטרה היתה להשמיד את העם היהודי ולכן אין זה דומה לרצח אחר". ועדיין, רווח סבורה כי גם כיום יש מקום לדון בסוגיית עונש המוות: "אני מרבה לחשוב על כך ואיני יודעת מהי הדרך הנכונה", היא מודה. "ההתעלמות מהנאשם היא מעין בריחה. אני חושבת שצריך לשבת ולקיים דיון ציבורי ומשפטי, באילו מקרים ראוי לבקש הטלת עונש מוות. אנחנו נוהגים כבת יענה ולא נוהגים דעתנו באופן ראוי לנושא. בכל פעם זה נשכת עד הפעם הבאה". רווח עצמה איננה שוללת את אפשרות הטלתו של העונש: "יש מקרים שבהם ראוי להטיל עונש מוות. צריך קודם כל לקיים דיון ולקבוע תבחינים. אני בהחלט מבינה את המשפטנים שמדברים על חוסר הוודאות, הטיעונים מוכרים. אבל צריך לקיים דיון ולקבוע אמות מידה. זה בכל זאת מטריד אנשים והם מתחבטים בסוגיה הזו, ועובדה היא שהדבר אינו יורד מסדר היום הציבורי".

זעזועת אמריקנית?

כיום, ניצבת ארצות הברית בבדידות מוחרת בין מדינות המערב הדמוקרטיות בהיותה המדינה היחידה שבה מונהג עונש המוות (במדינות מסוימות בהן, ובכך היא מצטרפת אל שורת מדינות ערב ומדינות עולם שלישי. יתר מדינות המערב אינן נוקטות עונש מוות ואף יש מהן שלא יכולות, שכן לפי תקנה האיחוד האירופי מדינה שספר החוקים שלה מאפשר הטלת עונש מוות איננה יכולה לבקש להתקבל לשורות האיחוד. אפילו בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג, הדין בעבירות החמורות ביותר הכוללות פשעים נגד האנושות, השמדת עם ופשעי מלחמה, אינו מסמך להטיל עונש מוות. "יש לי השערה בלתי מוכחת, אשר לצערי הלכה והתחזקה ככל שהמקומי בנושא עונש המוות בכלל ובמשפט האמריקני בפרט", מסביר פרופסור סג'ורו את פשר קיומו של עונש המוות כיום במעצמה הדמוקרטית והגדולה בעולם. "אמנם מבחינה משפטית ומבחינה מוסרית, העובדה שעונש המוות בארה"ב

צילום: פלאש 90

התנגד לעונש מוות, אך במשפט אייכמן לא הייתה לו התלבטות. גרעין האוזנר

בבקשת החנינה שהגיש אייכמן לאחר גזר דינו, נתגלעה מחלוקת. ממסמכים שחשף גנזך המדינה במלאת חמישים שנה למשפט אייכמן, עולה כי שר האוצר דאו ולימים ראש הממשלה, לוי אשכול, וכן השר יוסף בורג היו בדעת מיעוט והתנגדו לגזר דין מוות לאחד מאדריכלי הפתרון הסופי. לוי מצוטט במסמכים: "אצלי השאלה אינה של מצפון, במקרה זה, יצור זה שנקרא אדם אינו מתקשר אליי עם מצפון, אולי עוד פחות מאשר היה טורפת. זה גם לא 'מה גידו גויים', אם ליהודים מותר או אסור להוציא לפועל פסק דין מוות נגד אייכמן. מהרגע הראשון, מרגע תפיסתו אמרתי לעצמי: אילו אפשרי היה שלאחר המשפט יתהלך בעולם עם אות קין במצחו ויתייחסו אליו כאל קין – זה הרבה יותר מאשר חמש הדקות של ביצוע פסק הדין".

44 במדינת ישראל". על אף השקפת עולמו בדבר עונש המוות, רווח מספרת כי אביה לא אביה לבקש במשפטו של אייכמן: "לא היה לו שמץ של התלבטות או דילמה. לא היה לו שום ספק בעניין, הוא היה שלם עם זה לחלוטין", היא נזכרת. "הקושי במשפט היה כרוך בהכנת החומר, במציאת העדים, כולם אודים מוצלים מאש, ובחקירתם. אבל בניחול המשפט הוא היה שלם ובטוח".

כבר אז, עוררה הוצאתו להורג של אייכמן דעות שונות במדינה בעניינה. רווח מספרת כי אביה שמע את הפילוסופים פרופסור מרטין בובר ופרופסור גרשום שלום, שהביעו בפניו התנגדות לעונש המוות. גם בקרב חברי הממשלה שדנו

התיישנות / בני לוי

מחילה מצד החוק

על חוק ההתיישנות בעבירות פליליות ועל דרכו של העבריין לנקות את הרישום הפלילי שצבר לעצמו

חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"א 1981, נועד להסדיר את נושא "הכתם הפלילי" אשר עלול לעמוד בדרכו של המורשע במהלך שיקומו והשתלבותו בחיים נורמטיביים, בדגש מיוחד על שילובו בשוק העבודה. הכנת החוק נעשתה ללא ספק בהשראת יחס מקורות ההלכה אל החוץ בתשובה, דוגמת המשנה: "בשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים... אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו זכור מעשיך האישונים" (בבא מציעא ד, י), ומכאן התוספת של "ותקנת השבים" לשמו של החוק. נוסחו הסופי של החוק אינו כולל הוראות מפורשות ברוח ההלכה גם במערכות משפט בארצות רבות, אשר בה המדרד היחיד ל"חורה בתשובה" הוא אי ביצוע עבירה נוספת בפרק זמן שעבר מאז תום נשיאת העונש על העבירה המקורית. ההצעה לאפשר לכל מורשע לפנות לבית המשפט להוכחת היותו "חור בתשובה" נפלה בסופו של דבר, מחשש להצפת מערכת המשפט העמוסה ממילא בפניות כאלו.

החוק מקבל בשלושה תחומים עיקריים לעומת המקובל בחו"ל. בחלק ממדינות ארה"ב, לדוגמה, גם בחילוף פרק הזמן הקבוע להתיישנות, על המורשע לפנות לבית המשפט ולבקש לאשר לו התיישנות. חלף פרק הזמן הקבוע בחוק הוא רק תנאי להגשת הבקשה. לעומת זאת, החוק בישראל קובע על כפי חלוף פרק הזמן הקבוע בחוק, חלה ההתיישנות אוטומטית.

התחום השני שהחוק בישראל מקל בו הוא ברשימת העבירות שלעולם לא תחול התיישנות לגביהן, ברבות ממערכות החוקים הוותיקים הרשימה ארוכה, וההתיישנות מצומצמת לעבירות של קטינים או לעבירות שנעשו פעם אחת בלבד. בחוק בישראל, לעומת זאת, רשימת העבירות אשר אינן מתיישנות לעולם צומצמה למספר קטן יחסית. בעיקר מדובר בעבירות חמורות ביותר כגון רצח, שידול לרצח, אונס בנסיבות מחמירות ועבירות בענייני בטחון המדינה. גם לגביהן, לנשיא המדינה ניתנה סמכות ייחודית להחיל עליהן התיישנות לפי בקשה ספציפית של מורשע.

התחום השלישי שהחוק בישראל מקל בו לעומת המקובל בעולם הוא באפשרות לקצר את תקופת ההתיישנות באמצעות פנייה לנשיא המדינה. אנשים רבים שהורשעו בפלילים מנצלים סעיף זה בחוק ופונים ליחידת משפטנים בלשכת נשיא המדינה המטפלת בפניות אלו. אין בחוק הנחה ערכית להחליטה בדבר קיצור ההתיישנות, אך הניסיון מראה כי מבקש הנוהג ברוח דברי הרמ"ם לעיל למשל אדם שהורשע בעבר בעבירות

הכרעה משפטית בעניין יו"ר קק"ל

בית המשפט: בכירי מפלגת העבודה וסיעת 'ארצנו' פעלו שלא כדין בניסיון למנות את שלום שמחון לתפקיד יו"ר קק"ל

צילום: ארכיון קק"ל

ימשיך לכהן כיו"ר קק"ל. אפי שטנצלר

גיל ברינגר

לאחר למעלה משנה של התגוששות פנימית בתוך מפלגת העבודה על הנגזרת קק"ל, פסק בית המשפט המחוזי בפנתרתיקה לטובת יושב ראש קק"ל המכהן, אפי שטנצלר, בתובענה שהגיש נגד שלום שמחון, שמעון שטרית ואהוד ברק. בפסק הדין קבע בית המשפט כי על פי ההסכמים הקואליציוניים שנחתמו בין סיעות הקונגרס הציוני, היה מיועד תפקיד יו"ר קק"ל למועמד מטעם מפלגת העבודה שייבחר בבחירות דמוקרטיות, אך בכירי מפלגת העבודה לשעבר, ובהם השר שמחון ופרופסור שטרית, יחד עם סיעת 'ארצנו', פעלו באופן לא חוקי ומסור נגוד עניינים באופן שאפשר לשר שמחון להתמנות ליו"ר קק"ל ללא הליך בחירות ונגד האינטרס של מפלגת העבודה.

בפסק הדין דחה בית המשפט בשתי ידיים את טענות השר שמחון כי לא ידע על אודות התכנית שנקמה בין הצדדים במטרה לאפשר לו להיבחר לתפקיד. עוד מתח בית המשפט ביקורת קשה ונוקבת בכל הקשור בהתנהלותה של סיעת 'ארצנו', נציגת התנועה הרפורמית, אשר סיעה לבחירת שמחון בניגוד להחלטת בית המשפט: "סיעת 'ארצנו' היתה מודעת לתוכנו של פסק הדין המוסכם (שהיבך הליך בחירות תקין) והן לוחכנו של צו המניעה הזמני שניתן נגד מפלגת העבודה. 'ארצנו' היתה מודעת לכך כי בחתימתה על הסכם יוני (בין הצדדים שביקשו לטרפד את בחירתו של שטנצלר) היא יוצרת את נתיב המילוט אשר יאפשר להביא לבחירת המועמד לתפקיד תוך עקיפת פסק הדין המוסכם וריקונו מתוכו". בצעד חסר תקדים הייב בית המשפט את סיעת 'ארצנו' ונתבעים נוספים לשלם לתובעים הוצאות משפט בסך של 310,000 ₪. ■

עו"ד בני לוי מתמחה בדיני מקרקעין